

BUITEN

29^E JAARGANG N^O. 44

ZATERDAG 2 NOVEMBER 1935

HET VOORMALIG STADHUIS, THANS KANTONGERECHT TE WOERDEN. HET BENEDENGEDEELTE
IS VAN 1501, HET BOVENGEDEELTE VAN 1601—1614

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

HET VOORMALIG STADHUIS, THANS KANTONGERECHT

TE WOERDEN (ILL.) BLZ. 517

SNELHEID, DOOR SINCLAIR LEWIS (2) BLZ. 518—519

TEMPELSCHOONHEID IN JAVA (GEÏLL.), DOOR JAN POORTENAAR BLZ. 520—523

CHRYSANTHEMUMS (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK BLZ. 523—524

HARROW (GEÏLL.), DOOR CHRIS BRECHEISEN—

GÖBEL BLZ. 524—525

BOKTORREN (GEÏLL.), DOOR Dr. G. BARENDRECHT BLZ. 525—526

BIJ DE PRIMITIEVE VOLKEREN VAN RUSSISCH-AZIË (GEÏLL.) (III. IN DE BERGEN DER SJAMANEN).

DOOR KURT LUBINSKI BLZ. 526—528

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

SNELHEID

2)

DOOR SINCLAIR LEWIS

LINKS van het portret hing de eerst vrij kort tevoren vergroote foto van een man, die, wat den neusvorm betrof, eenigszins leek op den ouden heer uit 1850, maar minder krachtig en deftig-doend, een knappe oude baas, met een preten- tieus breed monoclelint en haar dat zilver geweest moest zijn boven een donker blozend gezicht.

Naast de sofa was een étagère met marmeren plaatje erop, waarop versch geplukte lathyrus stond.

De centrale belde en Buffum sprak met den pre- sedent-directeur, die twee dagen en nachten bij het toestel gezeten had om zijn bliksemsnellen rit te volgen.

„Hallo, chieff! Met Buffum. Zoowat een uur on- onthoud. Apogee, Iowa. Ja ik geloof wel dat ik 't opknep. Maar verander het plan door Illinois en Indiana. Hè? Radiator lek! Goeiendag!”

Hij vroeg de centrale hoeveel het gesprek kostte en liep den tuin op. Hij moest natuurlijk maken dat hij weg kwam en wat slapen, maar hij wilde Aurilla Rivers toch nog eens zien om de herinnering aan haar koele kordaatheid mee te nemen. Zij liep hem tegemoet. Hij volgde haar weer door de gang naar de voordeur. Bij de bank hield hij haar staande. Hij zou Roy Bender en zijn auto vóór New York nog genoeg zien.

„Gaat u hier even zitten en vertelt u me eens —”.

„Ja?”

„O, over de buurt hier en — o ja, ik moet u nog betalen”.

„O neen, dat is niets”.

„'t Is wèl iets. 't Is twee dollar vijf-en-negentig”.

„Voor een telefoongesprek?”

Hij greep haar hand en duwde het geld er in. Met een blos op de wangen wendde zij zich naar hem toe.

„Als ik u zie, word ik woedend. U doet dingen, die ik altijd heb willen doen — enorme afstanden afleggen, mannen commandeeren, macht hebben. Ik denk dat het de oude Yankee scheepskapiteins zijn, die in mij terugkomen”.

„Ik zag in de kamer daar een portret, miss Rivers. Het leek me alsof dat en de oude sofa een soort altaar vormen. En die verse bloemen”. Zij staarde even voor zich heen en zei:

„Ja, eigenlijk is dat ook zoo. Maar u bent de eerste die het opmerkt”.

„Vertelt u me eens van die mannen op de por- tretten”.

„U zou — Och, een anderen keer eens”.

„Een anderen keer? U beseft geloof ik niet dat ik over zoowat veertig minuten met een vaart van honderd kilometer hier vandaan stuif. Denk maar dat ik u al eens een paar keer ontmoet heb en dat ik nu een bezoek ben komen brengen en uw moeder verteld heb dat ik van viooltjes houd. En zeg me eens, wie en wat u bent”.

Zij glimlachte en knikte en vertelde.

Zij was nu onderwijzeres, maar vóór haar vader stierf — ja, die vergrooting daar was haar vader, Bradley Rivers, de eerste rechts-geleerde in Apogee. Hij was als jongen van Cape Cod gekomen. Het mid- delste portret stelde haar grootvader voor, kapitein Zenas Rivers uit West Harlepool aan de Cape. Het huis was dat van de Rivers, de geboorteplaats van haar vader.

„Bent u zelf wel eens aan de Cape geweest?” vroeg Buffum.

„Ik weet dat ik eens door Harlepool gekomen ben, maar ik herinner me niets dan witte huizen en een groot gebouw met een kanjer van een toren erop.

Het is de droom van mijn leven geweest, naar Harlepool te gaan. Eens, dat vader naar Boston moest, is hij daar nog geweest. Bij die gelegenheid bracht hij het portret terug van grootvader en het schilderij van het huis en meubilair en zoo. Hij zei dat het hem melancholiek maakte, de veranderingen in de stad te zien en dat hij er nooit meer naartoe ging. Kort daarop is hij gestorven. Ik ben aan het sparen voor een reisje naar het Oosten. Ik ben democratisch van aard, maar tegelijk voel ik dat families als de Riverses de wereld een voorbeeld moeten geven en ik wil mijn eigen menschen weer- zien. Mijn eigen menschen!”

„Misschien hebt u gelijk. Ik ben een gewone jongen. Maar ik geloof wel, dat ik het aan u zien kan, juist zoo als in dat portret van uw grootvader. Ik wou — Och, laat maar”.

„Maar u bent heelemaal niet gewoon. U doet dingen die anderen niet durven. Zooeven sprak ik het schoolhoofd nog en hij noemde u een Viking en—”

„Och kom, houd op. Sommigen en natuurlijk vooral de kranten maken heel wat drukte over me omdat ik hard kan rijden”. En peinzend ging hij voort: „Ik geloof dat we min of meer op elkaar gelijken, in zooverre dat we geen van beiden tevreden zijn met altijd te ploeteren. De meeste menschen denken er nooit over, waarom zij leven. Ze denken en veronderstellen en rekenen er op dat ze het eens beter zullen doen en dan — pats — zijn ze dood. Maar u en ik — het lijkt me, alsof ik u al lang ge- kend heb. Zult u nog eens aan me denken?”

„O zeker! Er zijn niet zooveel honderdkilometer- menschen in Apogee!”

Bij het hek schreeuwde Roy Bender: „Over twee minuten zijn we klaar!”

Buffum sprong op, trok ijn leeren jas en handschoe- nen aan. Ernstig keek zij naar hem op, terwijl hij zei:

„Daar gaan we! Van nu af zal ik me meer moeten inspannen. Zult u nu en dan eens aan me denken? En me wat prettige gedachten per draadloze toezenden?”

„Ja!” klonk het heel rustig. Hij rukte zijn zwaren handschoen uit. Hij voelde haar smalle hand in de zijne. Toen wendde hij zich om, liep het pad af, klom in den auto en vroeg Roy: „Naar de olie en de batterij en alles gekeken?”

„Natuurlijk. Alles”, zei de man van de garage. „Een beetje gerust?”

„Ja, wat in de schaduw gezeten”.

„Ik zag je met Aurilla Rivers praten —”.

Roy viel hem in de rede: „All right, all right! Vooruit maar!”

Buffum hoorde den garageman uit.

„Ja, Aurilla is een aardig meisje. Een prachtkind. En hier geboren en getogen ook”, zei die.

„Met wie is miss Rivers eigenlijk verloofd?” waagde Buffum.

„Nou, ik veronderstel dat ze denkkelijk met dominee Dawson zal trouwen. Hij is nogal een droge, maar hij komt uit het Oosten. Den een of anderen dag zal zij genoeg hebben van het onderwijs en dan zal hij haar kunnen krijgen”.

„Juist. Afgerekend, Roy? 'By!”

En Buffum was weg. Vijf minuten later was hij op zes kilometer afstand. Slechts één gedachte beheerschte hem: den verloren tijd in te halen; zijn oogen zagen niets dan den snelheidsmeter en den weg, die hem tegemoet stormde.

Kort na het invallen van de duisternis zei hij tegen Roy: „Hier, neem jij 't stuur over. Even slapen”. Hij sliep ook, een uur lang, worstelde toen wakker en wreef als een slaperige jongen de oogen uit, keek naar den snelheidsmeter, legde een hand op het stuurwiel en zei tegen Roy: „Weer klaar, verdwijn”.

Bij het aanbreken van den dag bestond er niets anders voor hem dan de dwang om den wagen op topsnelheid te houden. De aarde was van hem gescheiden door een muur van rumoer en snelheid. Zelfs toen hij als recordbreker het eindpunt bereikte, werden geen gewoon-menschelijke gevoelens in hem wakker.

Hij ging terstond naar bed, sliep zes-en-twintig uur en een kwartier, zat toen aan een feestmaal aan, dat ter zijner eere gegeven werd en hield een toespraak, die ongewoon onsamenhangend was, omdat hij er aldoor aan moest denken dat hij acht dagen later in San Francisco moest zijn. Hij moest naar Japan, om daar een race te houden langs de kust van Hondo. Vóór hij terug was, zou Aurilla Rivers stellig met dominee Dawson getrouwd en op haar huwelijksreis naar Cape Cod zijn. Ze zou slechts met afschuw denken aan lange mannen met vet op hun gezicht.

Hij kon één dag besteden aan een tochtje heen en terug en hij zou vlugger per auto dan met den trein naar Cape Cod komen. Hij was van plan nog een uur in gezelschap van Aurilla Rivers door te gaan in brengen wanneer hij onderweg was naar San Francisco; hij zou interessanter voor haar zijn als hij over de streek van haar voorouders kon praten en hij kon foto's van de stad voor haar meebrengen. Toen hij door de Front Street van West Harlepool reed, zag hij het huis, zooals het op Aurilla's schilderij was,

met het naambord van een vergaen schip boven de deur: „Penninah Sparrow”.

Aan het einde van de straat was een winkeltje met het uithangbord: „Gaius Bearse, Bazar, Souvenirs”. Op de stoep stond een kleine man. Buffum stapte op hem af en zag dat hij heel oud was.

„Morgen! Bent u kapitein Bearse?” vroeg Buffum.

„Dat ben ik”.

„Zoo, zoo. Zeg — eh, kapitein, kunt u me zeggen, wie er op 't oogenblik in het huis van de Rivers woont?”

„In welk huis?”

„Van de Rivers. Dat daar”.

„Hè? Dat is van de Kendricks”.

„Maar 't werd gebouwd door een Rivers”.

„Nee, dat werd 't niet. 't Werd gebouwd door kapitein Cephas. Sindsdien hebben er altijd Kendricks in gewoond. Ze zijn nog familie van me”.

„M-maar waar woonden de Rivers?”

„De Rivers? O, die! U komt zeker uit 't Westen, hè? Den zomer hier doorgebracht?”

„Nee. Waarom denkt u dat ik uit 't Westen kom?”

„Rivers ging daar naartoe. Bradley Rivers. Dien bedoelt u?”

„Ja”.

„'n Kennis van u —?”

„Nee. Ik heb alleen maar van 'm gehoord”.

„Nou, ik zal 't u vertellen. Er is nooit een familie Rivers geweest”.

„Wat?”

„De vader van dien Bradley Rivers noemde zich Zenas Rivers. Maar zijn eigenlijke naam was Fernao Ribeiro. Hij was maar een Portugeesch matroos. Fernao, of Zenas, leed schipbreuk. Hij was een geschikt matroos, maar wanneer hij 't op een drinken zette, was hij niet van gister. Hij kwam recht van de Kaap Verde-Eilanden”.

„Ik dacht dat de voorouders van Bradley Rivers vreeselijk aristocratisch en met de ‚Mayflower’ meegekomen waren”.

„Kan zijn, kan zijn. Aristocraten in 't Jamaica-rum-dinken dan. Maar ze kwamen niet met de ‚Mayflower’. Zenas Rivers kwam met de ‚Jennie B. Smith’!”

„Als ik goed begrijp, was Zenas eigenaar van dat dat huis van de Kendricks?”

„Hij? Wel, man, als Zenas of Brad ooit een voet over den drempel van dat huis gezet hebben, was 't alleen om hout te brengen of misschien om kreeften te verkoopen”.

„M-maar, hoe zag Zenas er uit?”

„Dik, een kerel met een donker gezicht — een echte Portugees”.

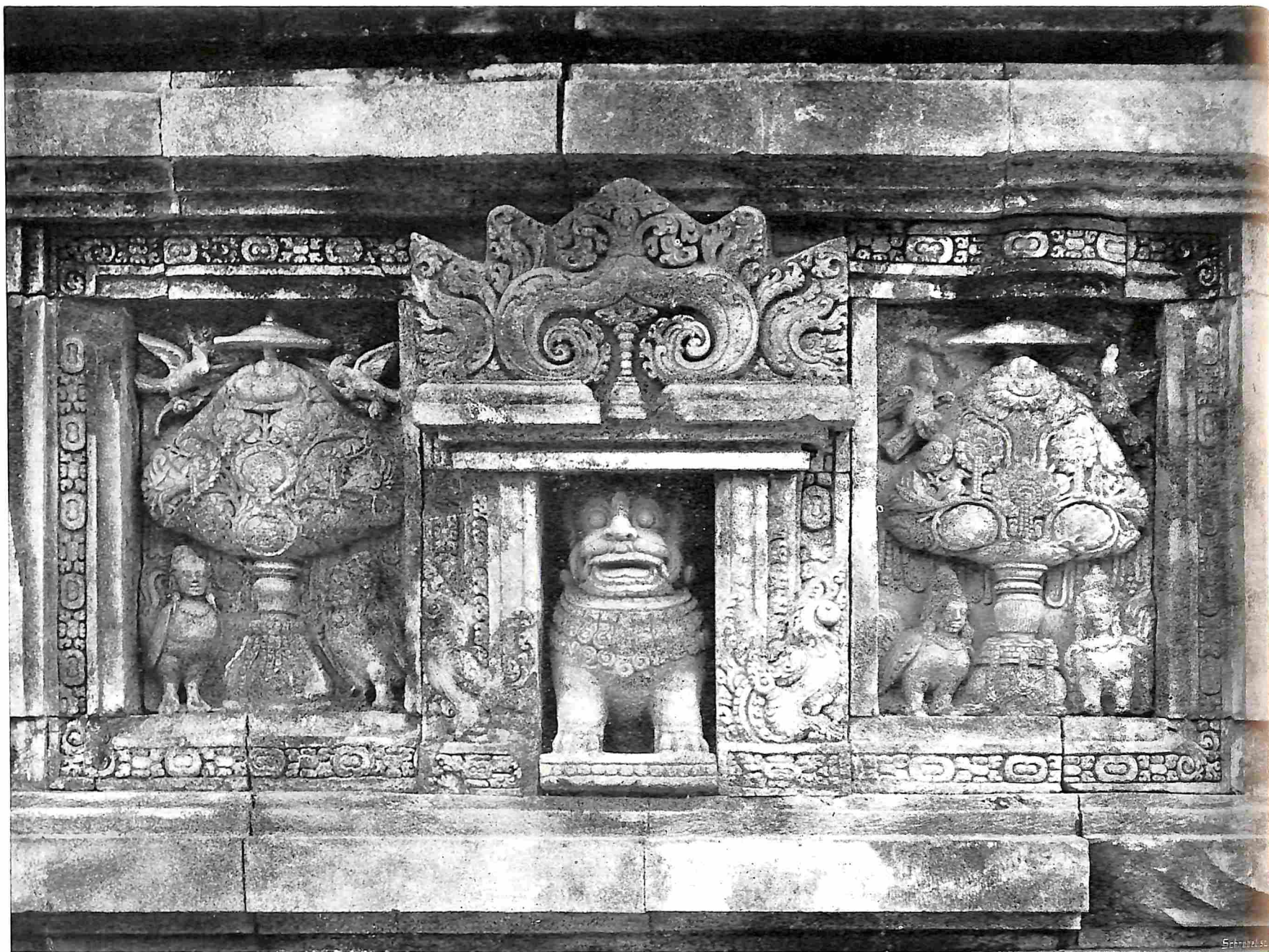
„Had hij geen Griekschen neus?”

„Hij? Ph! Een neus als een haring”.

„Maar Bradley had 'n Griekschen neus. Waar had hij die dan vandaan?”

„Van z'n moeder. Dat was 'n Yankee. Maar haar familie was niet veel zaaks en zoo trouwde ze met Zenas. Brad Rivers is altijd een verschrikkelijke ieugenaar geweest. Hij is zoowat zeven of acht jaar geleden hier nog eens gekomen en pochte dat-ie de rijkste man was in Kansas — of was 't Milwaukee”.

(Slot volgt)

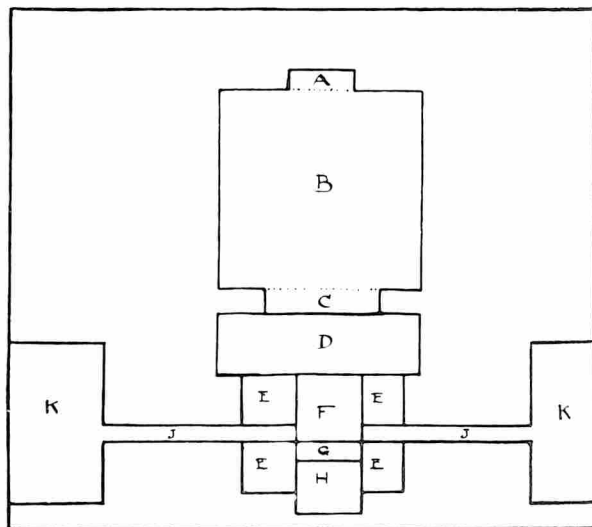
VERSIERING AAN DEN BUITENWAND VAN DEN SHIWATEMPEL, BEHOOREND TOT HET TEMPELCOMPLEX VAN PRAMBANAN

TEMPELSCHOONHEID IN JAVA

DOOR JAN POORTENAAR

DOOR iemand, die de tropen niet uit eigen aanschouwing kent, is het een moeilijk ding, zich van het land een voorstelling te maken, dat zich om den evenaar slingert als een gordel van Smaragd, zooals Multatuli het uitdrukte. Hij kent de natuur en de bouwwerken van onze gematigde streken, en aan de hand daarvan, kan men zich de tropen niet goed denken, ook al heeft men er wel foto's van gezien. Voor iemand, die wel in Indië vertoefd heeft, blijkt het daarom een even moeilijk ding te wezen, er bij terugkeer aan anderen een en ander van te vertellen, zijn bekenden een indruk te geven, „hoe het er nu eigenlijk is”. Want dat is een vraag die de thuisgekomen reiziger zich steeds hoort stellen. En omdat de verhalenwerker met woorden, waarachter Indische, tropische begrippen zijn verscholen en de hoorder noodzakelijkerwijs tot gematigder, Europeesche begrippen beperkt is, bestaat er al bitter weinig kans dat de voorstelling, die een uiteenzetting beoogt te wekken, inderdaad verschijnt voor het oog van den luisteraar. Het begint al met het woord: Indië. Wij hebben nu eenmaal een verzamelwoord nodig, één enkel, om een gebied aan te duiden ongeveer zoo uitgebreid als Europa, en dat van Zuid-Italië tot in Noorwegen zou strekken en van Klein-Azië tot voorbij Ierland, in den Atlantischen Oceaan, zou reiken als men dit eilandenrijk op ons werelddeel afteekende. Het is een mengelmoes van volkeren, dat er woont. Tal van talen, voor elkander onbegrijpelijk, tal van godsdiensten, tal van schrift-teekens, verschillend als de onze van Hebreeuwsch of Grieksch. Een enkel voorbeeld, hoe het woord Indië alreeds een eenheid suggereert, die ginds niet bestaat. Schrijver dezes bracht uit Palembang een hoed van palmblad mede, zooals men die daar op het water van de Moesi ter beschutting tegen de zonnefelheid draagt. Ten onzent zegt men: een „Indische” hoed tegen dat hoofddeksel, dat in een Am-

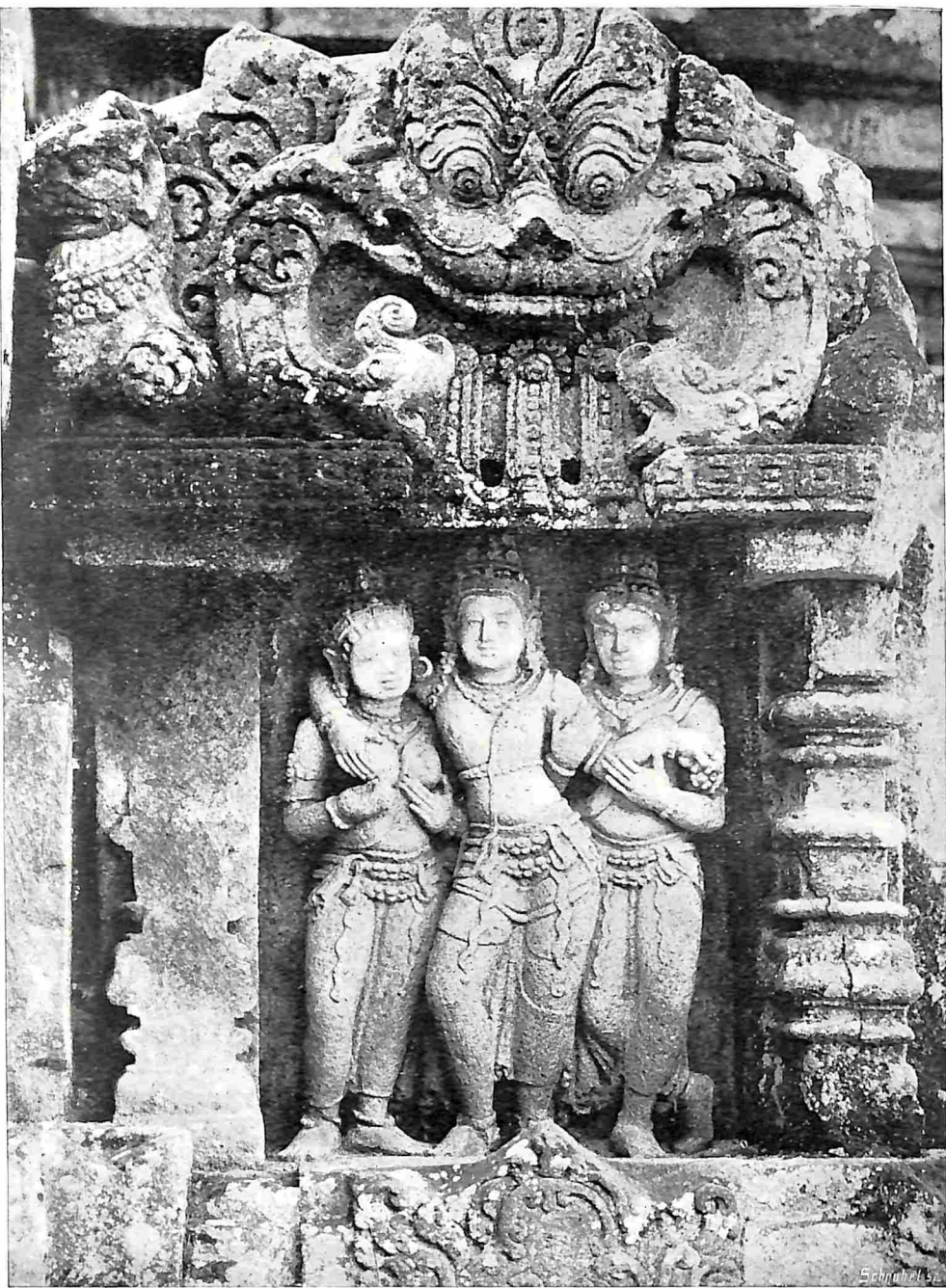
sterdamsche kamer boven een deur is opgehangen. Maar op een keer krijgt de schrijver bezoek van een Javaan. En wat zeide deze, toen zijn oog er op viel? — „O, dat is een „buitenlandsche hoed”: de Javaan had namelijk eerst een „Javaansche” batik bekeken. Voor hem is Sumatra het buitenland: voor ons zijn Sumatra en Java samen één „Indië”... een abuis. Dat onderling elkaar vreemd zijn geldt voor de hoeden, het geldt voor de menschen, het geldt voor het landschap, het geldt voor de bouwwerken, die er in staan. Hoeveel meer moet het voor ons gelden, die uit een gansch ander deel van de wereld stammen! Langs de Noordkust van Java strekten zich de vlakke landen, volgeplant met suikerriet — in den goeden tijd! — onafzienbaar uit: uur na uur spoorde men er doorheen. In de bergstreken zijn even onafzienbare stukken land in doodsche regelmaat met rubberboomen beplant, kina of thee: met centimeter-nauwkeurigheid staan de gewassen in het gelid en op afstand. Het onbebouwde land vlak naast deze plantages — men

INDEELING VAN EEN INLANDSCH HUIS OP JAVA

spreekt in Indië van *rubbertuinen*, wat wel een bespotting is! — vlak er naast is de wilde vegetatie van boomen, lianen, struiken, mossen zoo dicht, zoo ondoordringbaar, dat men zich er met wil. Dan weer zijn er moerasstreken, waar de kaaiman loert op zijn prooi — stil, gluiperig stil gedoken in den modder, tot hij pijlsnel uitschiet naar roof . . . Wilde stroomen daveren met watervallen van de bergen neer, rotsblokken storten omhoog van den onstuimigen regenval, door banjir's losgespoeld, en even onverstoorbaar-rustig als die ontembare wildheid rijzen de eeuwige vulkanen op met hun zachte, flauwe glooiing der hellingen, symbolen van onverzettelijkheid en bovenaardsche rust. De bevolkingen zijn van die natuur-eigenschappen als het ware de afspiegeling. Stil, gesloten, ondoorgrondelijk, vormelijk en beleefd; woest dan weer plotseling, ontembaar is dezelfde Oosterling, als hij „mata glap” — verduisterd van oog — wordt en met zijn kris een lang gekoesterde ergernis uit. ☼ Wanneer nu en volksaard en klimatologische gesteldheden in een land zoozeer van de onze verschillen, hoe sterk zullen zij dan hun stempel drukken op de bouwkunst, die zich van alle kunsten het meest naar de natuur moet richten, voortgesproten uit materiele noodzakelijkheid als zij is. ☼ Het is dan ook volkomen te begrijpen, dat de Westering tegenover den tempelbouw van Indië zeer, zeer vreemd komt te staan, als hij zich niet reeds intensief met kunst mocht hebben bezig gehouden. Want bij al die factoren, welke hem deze tempels in figuurlijken zin ontoegankelijk maken, al kan hij er in letterlijken zin wel toegang toe krijgen, komt nog een zeer belangrijke factor nieuwe moeilijkheden op de reeds genoemde zwakheden stapelen: wij bedoelen den godsdienst, waarvan de tempelarchitectuur een afspiegeling is. Het godsdienstig leven der Javanen doorliep in groote trekken drie perioden: allereerst was er — voor zoover onze kennis gaat — een tijdvak van geloof, bijgeloof, in geesten en goden, het animisme. Dan volgde een tijd, waarin de beschaving der Hindoe's uit het z.g. Britsch-Indië op Java kwam, en die de bouw- en beeldhouwkunst een periode van ongekenden en sedert niet geëvenaarden bloei schonk, welke haar hoogtepunt had in de eeuwen tusschen ongeveer 700 en 900 volgens onze jaartelling. Ten derde was het de leer van Mohamed, die, op een enkel dorpje na, de gansche bevolking van millioenen en millioenen won. En het eigenaardige is, dat van alle drie elementen in het religieus leven der eilanders krachtig van invloed bleven — het bijgeloof aan geesten niet het minst! De schrijver kon dat eens duidelijk gedemonstreerd zien, toen ergens in Sumatra een auto, waarmee hij reisde, een gevaarlijke berghelling niet „haalde”. Het was een angstig moment, de wagen begon ondanks alles achteruit te gaan . . . een passagier sprong er op goed geluk uit, nerveus geworden, zoo als dat met blanken

het geval is; Oosterlingen kennen geen zenuwen onder zulke omstandigheden, schijnt het wel. Wij schrijven het toe, terecht of niet, aan het fatalisme, dat Mohamed's leer hun geschonken heeft. Nu, de chauffeur stuurde den wagen onverstoorbaar zóó, dat deze met den achterkant tegen den rotswand vastliep, die de eene zijde van den weg afsloot; de andere was een afgrond. Alles stapte uit, en de blanken vroegen direct, materialisten als zij zijn (!): „Wat is er met den motor, chauffeur?” Doch deze zeide kalm: „Niets, toewan. Die steenklomp daar aan den weg, die heeft het hem gedaan.” — „Wat? wat steenklomp?” riepen de blanken uit, die dachten: is de man gek geworden? En even kalm zei de chauffeur: „Zeker, toewan! die menschen hier in Sumatra weten het niet, maar ik ben een Javaan, en op Java weet iedereen dat er geesten huizen in de rotsblokken en in de bergen.” — Men kan zich de gezichten der Europeanen voorstellen bij zulk een antwoord, in vollen ernst gegeven. De stille kracht! ☼ Ondanks Mohamed offeren de vrouwen te Batavia bloemen aan . . . een oud kanon. Daar leeft ook een geest in. Dat zij eens voorvaderen hadden, die het Boeddhisme aanhingen, dat door de Hindoes gebracht werd, er zijn wel heel weinig Javanen, die het weten! De tempels van dien tijd staan vergeten, vergaan, in het land. Ze vielen door aardbevingen uiteen, ze werden door de ongebreidelde vegetatie overwoerd. Hun bestaan werd soms geheel vergeten. — Doch voor wij den tempelbouw nader bezien, waar een periode van vroeger onze aandacht in beslag komt nemen, is een enkel woord over de hedendaagsche bouw in de tropen op zijn plaats, omdat hierin de utiliteits-overwegingen ons veel kunnen verklaren, dat ons Westering op het eerste gezicht vreemd lijkt en onwennig is. ☼ De

HEMELNIMFEN AAN HET TEMPELCOMPLEX VAN PRAMBANAN

architectuur der tropen vraagt beschutting tegen twee dingen, in de eerste plaats tegen de zon en ook tegen den regen. Die komen beide van boven, uit de lucht op den mensch af en het is dus vooral de rol van parapluie en van parasol, die de bouwkunst moet vervullen. Ten onzent is een beschutting tegen koude de reden, dat wij huizen met wanden bouwen. In Indië is de constante hitte de reden, dat men de wanden missen kan, ja, liefst zooveel mogelijk vermijdt, opdat de weinige wind die er is, vrij spel hebben en althans nog iets van koelte geven zal. Een echt-Indische zaal dus is geconstrueerd zonder wanden; als een parapluie-parasol heeft zij dragende stijlen, die het dak ophouden. Verder is zij niets. Wat men in Indië daarbij nog behoeft, is een verhoogd liggende vloer, want de regen zou anders den vloer spoedig overspoelen. Een tropenregen is een zondvloed, waarvoor ons woord wolkbreuk hoegenaamd geen passende benaming is. Het erf staat al spoedig blank, en het is dus niet zonder reden dat men de vloer een paar traptreden hoog maakt, want de slagregens duren niet een uurtje, doch

DE TJANDI PAWON, DICHT BIJ DEN BOROBOEDOER GELEGEN

vallen met een intensiteit en een langdurigheid, die men zich in Europa niet voorstellen kan. Met de hitte gaat het even ongebreideld toe. En zoo is de Javaansche zaal, de „pendoppo” met vier open kanten, een verhoogde vloer als de terp onzer voorouders, ver-overstekend dak, en een luifel om droog binnen te kunnen komen als men uit zijn rijtuig stapt of den pajong dichtvouwt, het hoofd-„moment” van de woning der eenigermate welgestelden. Op ons schema van de woning-indeeling der Javaansche aanzienlijken vindt men deze zaal als B, de luifel als A aangeduid; C is een overdekte doorloop, óók zonder wanden. Hierop volgt een ruimte, welke „peringgitan” heet. Ringgit is het hoog-Javaansche woord voor wajang; het is dus „de plaats, waar de wajang vertoond wordt”. Tusschen de stijlen die het dak dragen, spant men hier het witte doek waarop de schimmen komen spreken: legende en geschiedenis samen verweven in dichterlijke verhalen. Dan pas volgt een eigenlijk „vertrek” (F) dat door kleine slaapkamers (E) is ingesloten. De verlichting en de luchtverversching laat er dus veel te wenschen. Het is een pronkzaal met een pronkbed (G), en is dit dan een besloten ruimte, dadelijk daar achter volgt weer een opene: een achter-pendoppo, een galerij (H). Een paadje van steenen (J) dat ook ter bescherming tegen de onbeschrijfelijke slagregens overdekt is, voert naar de bijgebouwen (K), die het erf afsluiten. Hier vindt het personeel onderdak, men heeft er stallen, provisie-ruimten, badgelegenheid, keukens, alles min of meer uitgebreid of beknopt naar gelang van stand of welvaart. Het huis der Europeanen is van dezen grondvorm een Europeesche vertaling te noemen. Kleine inlandsche woningen van Midden-Java hebben, beknopter, dezelfde indeeling: slechts de slaapkamers zijn „kamers”, daarvoor ligt een hal, woonvertrek; daarvoor ligt de voorgalerij. Drie kwart is open ruimte. ☼ De wijze nu waarop de bouwers de pendoppo van hooggeplaatsten en sultans tot een feestzaal maken, stempelt hen tot groote kunstenaars. Het dak is hoog en daalt aan de buitenzijden betrekkelijk ver tot den grond neder — ook al om het inregenen zooveel mogelijk tegen te gaan. De stijlen die het dragen, zijn dus in het midden zeer hoog en aan de buitenzijden kort. Die groote stijlen — van hout — hebben soms een kapiteel en zijn rijk met snijwerk en vergu'dsel gesierd, ze dragen vier horizontale balken die weer andere dragen, zoo geplaatst, dat ze trapsgewijs voor de lagere uitsteken. Ze vormen aldus een trapvormig gewelf, en zooals dit hier van hout is uitgevoerd, kan men het in steen zien in elk Hindoe-Javaansch bouwwerk. Het aantal dezer balken stijgt naarmate de bewoner aanzienlijker is. De balken dragen ribben van dunner hout, en deze op hun beurt dragen de pan-latten, terwijl de pannen van het dak ook uit hout bestaan; men noemt ze „sirappen”. Het zijn eenvoudig plankjes van het (hier goedkoope) zeer duurzame djati-hout, dakpansgewijs op elkaar gelegd. Bovenlicht is er niet. Des daags kan dit daarom voor ons Westerlingen — wij zijn sedert

eeuwen aan invallend licht gewend — wel verrassend maar niet zeer aantrekkelijk wezen: men kijkt aan alle kanten naar buiten, d.w.z. waar het felle zonlicht ongetemperd blaakt, en de oogen worden dus verblindt, waarheen men ook ziet. Voeg daarbij dat bij een welverzorgde pendoppo de vloer uit spiegelen marmer bestaat, zoodat het blikkerende licht ook nog weerkaatst wordt. Het is dus een beetje alsof men op een tooneel staat en aan vier kanten in het voetlicht kijkt, doch de Javanen hebben natuurlijk niet een dergelijke opvatting omtrent den lichtval als wij blanken. Zulk een pendoppo heeft soms zeer groote afmetingen. De grootste is die van den zelfbestuurder prins Mangkoenegoro te Solo; ze meet duizend vierkante meter! Hier staan de instrumenten van het orkest, de gamelan, opgesteld. De vorst recipieert in deze zaal, geeft er zijn feesten en zoo voorts: de fraaiste pendoppo is die van den Sultan van Djocjakarta. ☼ Alle architectuur op Java is dus open-lucht-architectuur. Ik wil hiermede niet zeggen, dat er geen tempels zijn, waar men kan binnentreden: er zijn er. Maar in het algemeen, al staan er soms beelden en zal daar gebeden zijn, in het algemeen leeft, werkt, eet, en bidt de Oosterling in de open natuur, zooals de Westerling dat in het algemeen tusschen muren doet. Beiden richten hun architectuur daarop in. Het sterkst ziet men dit op Java in den Boroboedoe: dit is een bouwwerk, een monument, dat men be-treden, beklimmen kan, maar dat

SJIWA ALS GOEROE (LEERAAR). BEELD VAN HET TEMPEL-COMPLEX VAN PRAMBANAN

men niet kan binnen-treden. Trouwens, op Bali, waar het oude geloof leven bleef en niet door Mohamed's leer verdrongen werd, kan men hetzelfde overal nog zien. Een tempel daar is een door muren afgesloten hof, waar men bidt en offert in de vrije, open lucht; de hof wordt afgesloten door een wellicht hoogen achterwand, rijk met beeldhouwwerk versierd. De nissen, waar op Bali den goden rijst en bloemen geofferd worden, waar zij komen om te rusten van hun omzwervingen, al is dit niet bepaald Boeddhistisch, die nissen staan in de vrije ruimte op ieder erf; noch het Boeddhisme, noch de nieuwe godsdienst van den profeet heeft den indienstig leven te blijven gelooven in natuurkrachten, de goede en booze geesten van het animisme van zijn voorouders. Wat de ruimte-omsluitende religieuze bouwkunst der „tjandi's", zooals men de tempeltjes noemt, betreft, het is de vraag of men die niet beter als nissen, dan als tempels in onzen zin van het woord moet beschouwen; gebedsnissen, waarsomwijlen, als in den Mendoet, nog de beelden van ouds staan opgesteld. Zoo staat nabij den Boroboedoer, behalve de Mendoet, de Tjandi Pawon, zoo staat er de eenige tempel, waarvan het stichtingsjaar, 778, in een geschrift is vastgelegd, de wonder-rijke Tjandi van Kalassan (of Kali Bening) stralend als een reliquie-schrijn, een enorm vergroote geciseleerde juweelendoos, waar het edelste van het geestesleven werd bewaard, en de groep van Prambanan. Een gansch complex van tempeltjes is er op het Diëng-plateau; die tempelgroep bestaat evenzeer uit kleine schrijnen, samen neergezet op één groot, vlak tempel-erf, een onherbergzaam bedoord.

(Wordt vervolgd)

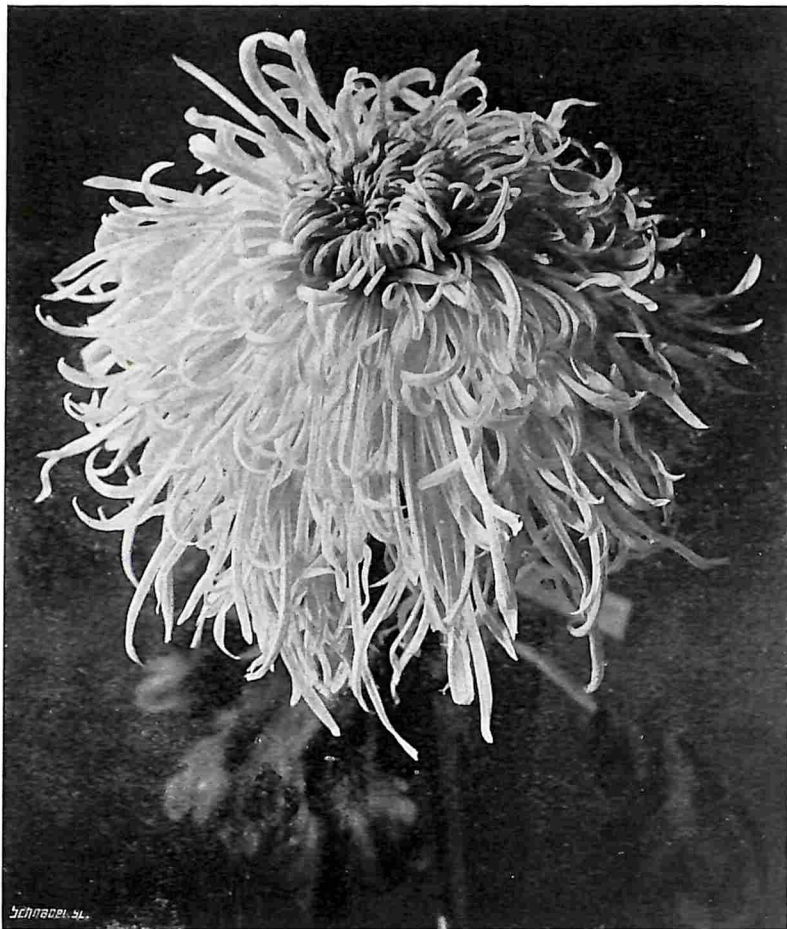
CHRYSANTHEMUMS

DOOR G. KROMDIJK

HEBBEN we in ons vorig artikel de geschiedenis der Chrysanthen en daarbij de cultuur der Eenpoters besproken, thans zullen we ons meer bepalen tot enkele bijzonderheden over potten- en vollegrondscultuur. Zoowel de groot-, als kleinbloemige variëteiten zijn voor potcultuur geschikt. Hoewel voor den liefhebber de kleinbloemige de beste resultaten geven, zullen we toch met een beetje zorg ook mooie grootbloemige vormen kunnen kweken. ☼ Vroeger kweekte men op buitenplaatsen planten met 40 en 50 groote bloemen. Dit is echter iets, dat de

CHRYSANTHEMUM „LA GRACIEUSE"

CHRYSANTHEMUM G. J. BIER

liefhebber zonder kas of bak niet bereikt, maar dat is ook niet noodig; als we één groote plant in een pot hebben, is vier à vijf bloemen al heel mooi. Voor planten met veertig of vijftig bloemen moet men reeds in October gaan stekken, zoodat men vroeg in het voorjaar al vertakte planten heeft. Zonder kas zijn we echter op het voorjaar aangewezen. Heeft men nu een paar moerplanten staan, dan bewaart men die liefst in een kouden bak, of anders in een koele, luchtige kamer vlak voor het zuidvenster. Zitten er in Februari-Maart goede, gezonde scheutjes op, dan kan men die, als ze ongeveer zeven cm lang zijn, als stekmateriaal gebruiken. Zit er het z.g. wit of roest in, dan is het beter van zulke planten geen stekken te nemen, doch gezonde, gewortelde stekken bij den kweeker te bestellen. De stekjes snijden we recht onder een paar blaadjes af, om ze vervolgens in een kistje met zandige aarde te steken. Daarop legt men een glasruit, die er op blijft liggen tot ze aan den groei zijn. Hebben de jonge stekjes wortels gevormd, dan potten we ze in stekpotjes op, om ze daarna, liefst onder plat glas, dus in een kouden bak, verder te kweken. 's Nachts zullen we met één of meer rietmatten voorloopig moeten dekken. Zijn de potjes volgewarteld, dan worden ze overgepot in een Geraniumpot, om ze half Mei, begin Juni in de groote, z.g. Chrysanthenpotten te zetten. Ondertusschen halen we er een paar maal de kopjes uit, waardoor men meer scheuten, dus ook meer bloemen op een plant krijgt. Na den langsten dag nijpt men er de kopjes niet meer uit, daar anders de knopvorming te laat begint. Zoodra de scheuten voldoende lengte hebben, moeten ze aangebonden worden. Als steunmateriaal maakt men gebruik van rechte stukken gegalvaniseerd ijzerdraad, dat in den handel verkrijgbaar is. Inplaats van ijzerdraad kan men ook Spaansch riet gebruiken. De scheuten bindt men zooveel mogelijk uit elkaar, zoodat de groote bloemen elkaar later niet raken. In de oksels der bladeren

verschijnen regelmatig jonge scheutjes, de z.g. diefjes, die men direct verwijderen moet. Dit geldt natuurlijk alleen voor de grootbloemige variëteiten, bij de kleinbloemigen laat men al die zijscheutjes zorgvuldig zitten. Er is verder niets aan te doen dan regelmatig gieten en wekelijks wat vloeimest toedienen. Beginnen de knoppen te kleuren, dan gaan ze naar binnen, liefst in een lichte, onverwarmde serre. Bij de cultuur in potten zien we zooveel mogelijk gedrongen planten te houden, hetgeen men bereikt door den grond bij het oppotten niet met den duim aan te drukken, doch met een stamphout regelmatig vast te stampen. ☼ De meeste variëteiten zijn wel geschikt voor potcultuur, zoodat we het niet noodig vinden daar een apart lijstje voor op te geven, ook de in ons vorig artikel genoemde soorten zijn, behalve de Rayonnante, heel geschikt. ☼ Een is er echter die we zullen

noemen n.l. de Blanche Poitevine, een oude, kleinbloemige variëteit. Men heeft met deze variëteit verschillende proeven genomen, voornamelijk omdat men in haar een grootbloemige Chrysanth zag. De resultaten waren echter dermate slecht, dat men haar als kleinbloemige ging kweken, waar ze uitermate voor geschikt is. Voor den liefhebber is er eigenlijk geen gemakkelijker Chrysanth dan de Blanche Poitevine. Men behoeft haar niet zoo vroeg te stekken — April, Mei is nog vroeg genoeg — terwijl men de beste resultaten bereikt door haar direct na de beworteling in den vollen grond uit te planten. Verder is er niets meer aan te doen, nippen is niet noodig, daar ze vanzelf breed genoeg uitgroeien, terwijl

het aanbinden ook overbodig is, daar ze niet hooger worden dan 40 cm. In de eerste helft van October kan men ze dan met een flinken kluit opnemen om ze in een grooten pot of kuip te zetten. Houdt de eerste dagen de planten behoorlijk nat, en breng ze binnen zoodra de eerste knoppen beginnen te kleuren. ☼ Buiten de gewone enkel- en dubbelvormige Chrysanthen voor potcultuur zijn er nog de vollegrondsoorten. Jammer genoeg treft men deze overblijvende soorten nog maar weinig in de liefhebbers-tuinen aan. Ze vragen een voedzamen grond en een warme, beschutte standplaats. Geheel winterhard zijn ze niet, men moet ze dus tegen den winter afsnijden en met een laagje turfmolm bedekken. De vermenigvuldiging geschiedt zooals we dat reeds eerder aangaven, doch men kan ook door scheuren en zaaien voortkweken. Wie prijs stelt op goede, op naam gekweekte soorten, kan beter planten bij den kweker bestellen. Er zijn echter ook onder

de zaailingen heel aardige kleuren. Het zaad wordt begin Maart op warmte uitgezaaid, de plantjes een paar maal verspeend, om ze tenslotte buiten uit te planten, waar ze denzelfden zomer nog volop bloeien. ☼ Het is natuurlijk zaak, bij een bestelling soorten te kiezen, die voor den winter buiten in bloei komen, anders heeft men er weinig aan. Goede soorten zijn o.a.: September Yellow, geel; dit is een sport van de bekende September-White, wit; Ashes, geel, is beter voor tuinplant dan voor snijbloem daar ze spoedig slap hangt. Rose Precose is mooi vroeg bloeiend rose, evenals de donkerpaarse Normandië. Johan C. Mensing, enkelbloemig rose, is een van de beste snijbloemen, daar ze het bijzonder lang op water houdt. Dit jaar is er een vroege, witbloeiende sport van Johan Mensing bijgekomen, die onder den naam van Directeur Plesman in den handel wordt gebracht.

CHRYSANTHEMUM „REMBRANDT“

HARROW

DOOR

CHRIS BRICHEISEN-GÖBEL

EVEN buiten Londen, tegen een hoo-gen heuvel gevlijd, ligt een der oudste en deftigste highschools van Engeland, waar honderden jongens van 14 tot 19 jaar worden opgeleid voor Oxford en Cambridge. Het is werkelijk de moeite waard, om, in Londen vertoevend, een middag te reserveeren voor een bezoek aan Harrow on the Hill. Het prachtige, heuvelachtige landschap biedt hier de mooiste vergezichten en de sterk klimmende weg naar het dorp is reeds een genot. Maar dat alles wordt verre overtroffen door het oude dorpje zelf, dat met zijn oude gebouwen van lang ver-

vlogen dagen spreekt. ☼ Het geheele dorp is vol van de high-school, die bestaat uit reeksen gebouwen, moderne zoowel als oude, met een schilderachtig kerkje en waar 650 jongens uit de eerste Engelsche families onderwijs en opvoeding ontvangen. Het is de tweelingzuster van Eton en herbergt met deze de jonge generatie van aristocratisch Engeland. Natuurlijk is ook dit neusje van den zalm niet tegen de democratische invloeden bestand geweest en zijn er ook meer burgerlijke elementen binnengedrongen, niettegenstaande het kost- en schoolgeld op 400 pond per jaar gesteld is, maar nog steeds draagt Harrow zijn naam met eere en blijft het ook door de „upper ten“ gezocht. ☼ Ons Hollanders, die aan een onderwijsinrichting hooge en gewoond wordt, belachelijk voor. De lokalen zijn donker en hebben primitieve lessenaars. Er is geen comfort en weinig hygiëne. ☼ Toch imponeert de

omgeving. De groote speechroom is vol vlaggen, een herinnering aan de in den oorlog gevallen Harrovians. Een rij gebeeldhouwde stoelen draagt de namen van oud-leerlingen, die ook ons bekend zijn, zooals Baldwin, de Prime Minister, Sir Samuel Hoare e.d., namen, waarop de school terecht trotsch kan zijn. Aan de wanden prijken namen van de winners der schoolwedstrijden, want natuurlijk neemt sport en speciaal cricket een belangrijke plaats in. ☼ De vriendelijke concierge, die ons rondleidde, deed, toen hij hoorde dat we „Dutch” waren, het volgend „belangwekkend” verhaal: „Dutch!

O, ja we hebben hier ook een Hollandschen jongen en die kan geen cricket spelen, hij weet niet eens hoe hij een bat moet hanteeren”. Welke woorden vergezeld gingen van een medelijdenden blik. ☼ Wij knikten vol instemming en dachten meteen „British best”. ☼ Die scholieren vormen een speciale attractie met hun grappige kleederdracht: voor de oudere jongens gestreepte pantalon, zwarte rok en hooge hoed, voor de jongere een kort zwart jasje, lange pantalon en hooge hoed. Ze voelen zich uiterst gewichtig onder de belangstelling, die ze trekken. Ook de „Master” heeft zijn

speciale kleederdracht en herinnert met zijn toga en muts meer aan een rechter, dan aan een onderwijzer. In een der lokalen was een Fransche les op het bord geschreven, die volgens ons op de lagere school zou thuis hooren; op een ander bord heel elementair Duitsch, maar de Engelschman is nu eenmaal geen linguist en hij heeft in dat opzicht heel wat in te halen bij zijn continentale broeders. Maar over het geheele dorp ligt een waas van gewichtigheid, die den politieagent en den concierge hun mededeelingen doet fluisteren en dat is misschien het meest aantrekkelijke van Harrow. Er zijn zoo weinig plaatsen meer, die hun eigen sfeer hebben behouden. En als we thee drinken in de lovely grounds van „het hotel” bespieden we met nieuwsgierige oogen de Harrovians, die daar door familieleden onthaald worden op een nice tea. Maar behalve door hun kleeding onderscheiden ze zich in geen enkel opzicht. Als alle jongens schijnen ze hongerig en vallen begeerig op al het lekkers aan.

BOKTORREN

DOOR DR. G. BARENDRECHT

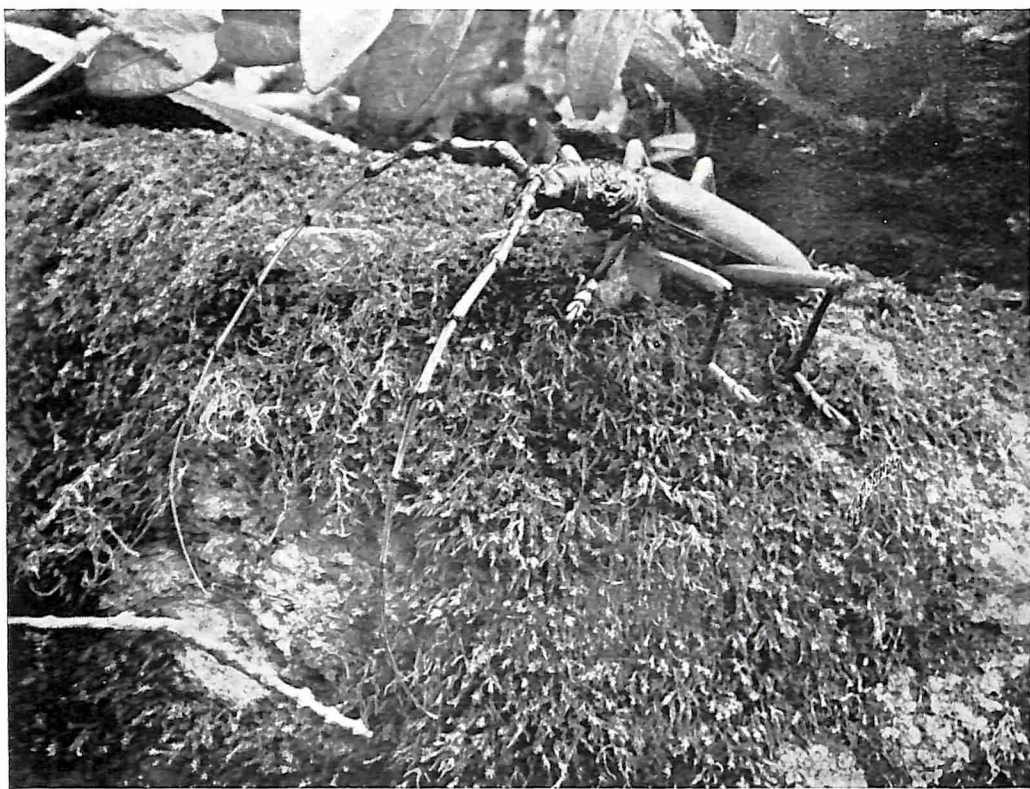
ONDER alle insecten zijn ongetwijfeld de vlinders en de kevers de populairste en in breeden kring best bekende. Maar nu valt er, wat die bekendheid aangaat, tusschen beide groepen een eigenaardig verschil op te merken. Terwijl van de vlinders één der groepen, die der dagvlinders, vele soorten telt, die iedereen bij name bekend zijn — wie kent niet koolwitje en citroenvlinder, atalanta en kleine vos, koninginpage en rouwmantel — kent men van de kevers maar zeer weinige soorten bij name. Dit loopt zowat af met meikever en vliegend hert. Maar des te meer families, onderfamilies en andere groepen vertoonen een dermate geprononceerd en constant type, dat zij zich in den loop der tijden een echten volksnaam hebben kunnen verwerven. Mestkever, loopkever, lieveheersbeestje, snuitkever en kniptor zijn allemaal van die namen, waarmee ieder, die ook maar een greintje interesse heeft voor de natuur vlak om zich heen, van kindsbeen af vertrouwd is.

☼ En zoo pleegt men dan ook elken grooten, althans vrij grooten, slank en toch stevig gebouwden kever met flinke pooten en vooral met lange, min of knoopige sprieten, als boktor aan te spreken. De oorsprong van het woord is duidelijk: de lange sprieten vertoonen als zij, wat in den ruststand vaak het geval is, teruggeslagen worden gedragen, inderdaad wel eenige gelijkennis met de horens van een bok. ☼ In ons land komen tamelijk veel groote

soorten van boktorren voor, die volstrekt niet zeldzaam zijn en die iedereen, die zijn oogen weet te gebruiken, ook zeker bij tijd en wijle te zien kan krijgen, mits hij er niet naar gaat zoeken! Want het is een onder entomologen algemeen bekend feit, dat iemand, die op een goeden dag er op uit trekt om bepaalde dieren op te zoeken, ze haast nooit vindt, terwijl ze zijn collega, die in hetzelfde terrein met andere bedoelingen rondloopt, zoo maar op zijn jas komen vliegen. Trouwens, waar moeten wij boktorren in het algemeen gaan zoeken? Enkele soorten en daaronder van de allermooiste, komen geregeld op bloemen. Zoo vinden wij elk jaar op schermbloemen de mooie geel en zwart gestreepte *Leptura quadrfasciata*, maar de meeste andere soorten schijnen

HARROWIANS OP DE WANDELING

HELDENBOKTOR

(Foto K. O. Bartels uit: „Belauschtes Leben”, Uitg. Verlag H. Bermühler, Berlin)

niet zoo'n behoefte aan voedsel meer te hebben als ze eenmaal volwassen zijn en dan wordt het eenige, waarnaar wij onze speurtochten zouden kunnen richten, de verblijfplaats der larven, want daar in de buurt zijn ook de volwassen kevers doorgaans wel te vinden. ☼ Nu leven die larven in het algemeen in stengels van planten en wel meer speciaal in stammen van boomen, waar het hout hun tot voedsel verstrekt; sommige soorten ook wel vlak onder de schors. Op die manier kunnen zij nog heel schadelijk worden ook. Zoo kunnen b.v. de larven van de zeer algemeene populierboktor, een vrij groote kever met eigenaardige grijsgele viltachtige beharing, in oude populierstammen heele verwoestingen teweeg brengen. Zoo'n stam, waar vele generaties van larven hun wijde gangen kris-kras doorheen gegeten hebben, is voor bewerking natuurlijk waarde-loos. En in wilgen maken de larven van de muskusboktor het al even bont. Deze, die nog wat groter kan worden dan zijn neef uit de populieren — tot 3½ cm toe — is dadelijk te herkennen aan twee eigenaardigheden. Ten eerste is hij blauwachtig of groenachtig metaalglanzend, wat onder de overigens zwarte of bruine boktorren al iets bijzonders is. En dan verspreidt hij een heel doordringend geurtje, dat op muskus zou lijken, vandaar de naam *moschata*. Maar er zijn ook mensen, die vinden, dat het meer van rozengeur heeft en die noemen hem dan rozenbok. ☼ De op de vorige bladz. afgebeelde soort is in ons land zeer zeldzaam, het is een reus in zijn familie, die tot 5 cm groot kan worden en daarbij nog bijzonder fors gebouwd ook. De wetenschappelijke naam is *Cerambyx heros* en dat wordt dan naar Duitsch voorbeeld wel vertaald met „heldenbok”. De larve leeft in eikenstammen en het schijnt, dat deze dieren in streken waar ze talrijk zijn, door hun zeer wijde gangen bepaald schadelijk kunnen worden. ☼ Er zijn natuurlijk ook soorten, die in dennen leven en daaronder is er een en nog niet eens een heel zeldzame, die wel de merkwaardigste van alle boktorren is door zijn overmatig lange sprieten, welke bij het mannetje wel 4—5 maal zoo lang worden als het lichaam zelf. De larven leven vooral in geveld dennehout en zoo komen zij dan wel eens in huis te voorschijn. ☼ Dat is regel bij den z.g. huisbok, een vrij plomp, breed dier, dat met zijn korte sprieten eigenlijk maar weinig op een boktor lijkt. De larven leven nagenoeg uitsluitend in bewerkt hout en zoo is het een van de gewoonste boktorren in en om onze wo-

ning. ☼ Al die boktorren vinden wij dus nog het meest op de stammen van de boomen waar zij uit zijn gekomen of waar zij, de wijfjes dan, van plan zijn zelf hun eieren op te leggen. Soms is zoo'n boom beschadigd en dan zien we daar op boktorren bezig het uitvloeiende sap op te likken.

BIJ DE PRIMITIEVE VOLKEREN VAN RUSSISCH-AZIË

III. IN DE BERGEN DER SJAMANEN

DOOR KURT LUBINKSI

(Vervolg van het nr. van 19 Oct.)

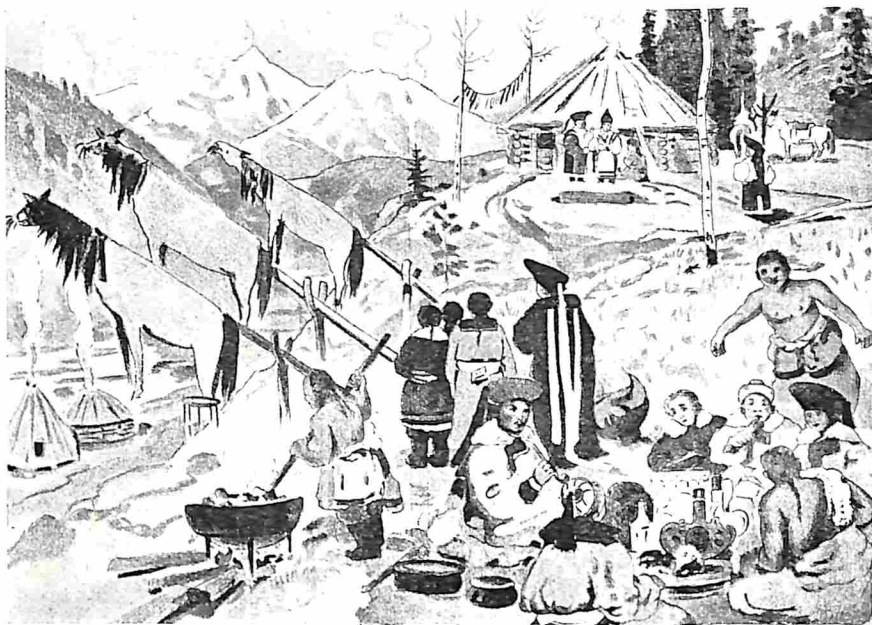
WIJ wilden de bergen in trekken, om een offer-

Foto's Kurt Lubinski

SOWJET PROPAGANDAPLAAT IN DE OIROTEN-REPUBLIEK. DIE DE BEWONERS OPWEKT HYGIËNISCHE HUIZEN TE BOUWEN, DE KINDEREN NAAR SCHOOL TE ZENDEN EN PAARDEN TE FOKKEN VOOR HET BEDRIJF . . .

merkten wij, dat het boven beter weer was. Want we ontmoetten een troep bereden Oiroten, die onderweg waren naar een huwelijk bij een bevrienden

IN PLAATS VAN IN JOERTEN TE WONEN EN PAARDEN TE OFFEREN VOLGENS SJAMANISTISCHE OVERLEVERING

in het Siberisch-Mongoolsche grensgebergte, ervoeren wij nu, hoe de fantastische leer der Sjamanen, de inheemsche priesters, tegenwoordig door de Sowjets bestreden wordt. Het Sjamanisme is het oeroude Aziatische geloof aan geesten, ouder dan de Islam en ouder ook dan het Boeddhisme. Natuurlijk staat het met zijn medicijnmannen, zijn bloedige dierenoffers en afgodendienarij alle ontwikkeling van staatswege in den weg. Er worden hier maatregelen getroffen, die in de geschiedenis iets nieuws zijn. Daar de Sowjetstaat, die een einde wil maken aan deze geestenvereering, vijandig staat tegenover elk geloof, zendt hij inplaats van zendelingen, onderwijzers en doktoren naar deze streken met de opdracht van de afgoden-dienaren materialistische godsdienstloozen te maken. ☼ Met zijn overoude opvattingen bevre-

plaats der Sjamanen op te sporen. Op een morgen — het was het tegenovergestelde van zonnig en de hemel hing vol zwarte wolken — klopte Wassili Iwanowitsj Besspaloff, de koetsier, op het planken beschot van onze boerenherberg: „Tawaritsj, de gele, de roode en de bruine staan ingespannen. Wij moeten wegrijden, anders overvalt het onweer ons nog in het dal!” ☼ Spoedig be-

merkten wij, dat het boven beter weer was. Want we ontmoetten een troep bereden Oiroten, die onderweg waren naar een huwelijk bij een bevrienden stam: de vrouwen in wijde, met rood garneersel versierde mantels van schapenvel en hoge pelsmutsen over de lange vlechten, waarin witte schelpen en tinkelende muntstukken als versiering gevlochten waren: vóór hen hun mannen, die met hun groote rijlaarzen zonder hakken en aan de spits opgekruld, de paarden aandreven. De begroeting was luid en opgewekt, zooals steeds, wanneer reizigers elkaar in een eenzame streek ontmoeten. ☼ Hier,

diget het Sjamanisme vele primitieve volksinstincten. Het kent het beginsel van het goede en het kwade, van een bovenaardschen god Oeëlgen in den hemel en een onderaardschen god Erlik in de hel, die samen de aarde schiepen en

sindsdien eeuwig strijd voeren om de opperheerschappij. Elk hunner is met vele trawanten — geesten — op de menschen-jacht. Van hen leiden de Sjamanen hun ambt af en van hun goede betrekkingen met hemel en hel de gave om zieken te genezen en voorspellingen te doen. Onder bepaalde voorwaarden echter. Een jong paard, dat nog niet bereiden of gemolken mag zijn, en evenmin iets getrokken mag hebben, wordt met zijn eigen manen geworgd. Dan wordt een feestmaal-tijd gehouden, het vleesch nat wordt in alle richtingen den goden geplengd, terwijl schedel en huid van het veulen aan een boomstam gehangen worden in een houding, die den indruk moet wekken dat het vliegt. Naar

de goden nl., en in gezelschap van den priester, die het bezweringsproces volvoert in een ecstatischen dans, met behulp van ratel, trom en zijn met bonte

linten be-

hangen

muts. Met

de eenden-

vleugels aan

zijn kostuum

vliegt hij;

met de bel

op zijn rug

meldt hij den

geesten zijn

aankomst —

naar hij hij

het dansen

den omstan-

ders verze-

kert en hij

in zijn ecsta-

se wellicht

zelf ook ge-

looft. Daar-

bij speelt de

Poolster als

ontmoetings-

plaats

van goden en menschen een groote rol. Daar ge-

komen bindt de Sjamaan, naar hij den toehoorders

voor zijn hut mededeelt, het geofferde paard aan een

sterrestraal en uit zijn wenschen in gebed, die door

de luisterende geesten naar Oeëlgen's troon gebracht

worden. De Sjamaan dankt zijn positie aan zijn mogelijkheid zich in trancetoestand te brengen en het feit, dat zij geen bedriegers in de letterlijke betekenis van het woord zijn, maakt hun bestrijding moeilijk.

Des te merkwaardiger is dus ook het feit, dat de eerste, die met succes den strijd tegen hen aanbond, een notoire zwendelaar was. Omstreeks het begin dezer eeuw stichtte een avontuurlijke Tartaar in de Altai de leer van het Boerganisme. Zijn god Boergan verlangt geen dierenoffers, maar vergenoegt zich met bonte linten en met in berkenbast verpakte geschenken. Hij eischt van zijn volgelingen zachtmoedigheid en onderworpenheid. De Oiroten vatten het letterlijk op. Toen zij in 1904 tegen den Tsaar opstonden, pleegden zij lijdelijk verzet, wierpen hun Russisch geld weg en zichzelf in onderworpenheid aan de godheid languit op den grond als de troepen naderden. Zij kregen leelijk slaag; de stichter

van hun godsdienst was verdwenen, het Russische geld ook en over dezen samenhang twist men nog altijd in het Altai-gebergte. Maar de dagen, dat

Sjamanisme

en Boerga-

nisme nog

bestaan zul-

len zijn ge-

teld, omsin-

geld als zij

zijn door den

modernisee-

renden arbe-

id der

Sowjets. De

In de berg-

dorpen kon-

den wij onze

trojka niet

langer ge-

bruiken. Wij

moesten rij-

paarden ne-

men en hier-

mede is het

daar te lan-

de eigenaar-

dig gesteld.

Elk van ons bereed een merrie en elk rijdier had haar veulen, dat huppelend en strompelend op alle bergpaden achter de moeder aanliep. Aanvankelijk keek ik nu en dan bezorgd naar de kleine bruine spring in 't velden om, maar de veulens

DE SJAMAAN VOOR DE ZAKKEN, WAARIN ZIJN BEZITTINGEN.
BOVENAAN ZIJN TROM

OFFERPLAATS IN HET ALTAIGEBERGTE MET DE HUID VAN EEN PAS GEOFFERD PAARD

zorgden er toch voor zorgvuldig onze sporen te volgen. Wel kwam het voor, dat zij achter struikgewas verdwaald raakten; zij hinnikten dan uit de verte, de merries antwoordden met opengesperde neusgasten en de kleine karavaan was weder bijeen. De dieren zijn door de bevolking tot een goeddelijkheid opgevoed, die ons Europeanen vreemd is. Wanneer ik eens de teugels aantrok, als de merrie ook maar een oogenblik staan bleef, kwam terstond het veulen aanspringen om te drinken en noch het jong noch de moeder lieten zich storen door den ruiter in het zadel. ☼ De dorpen der Oiroten liggen verborgen tusschen de berghellingen. Plotseeling liep de weg dood. Voor ons, op een weide, staken naast elkaar drie palen omhoog, die er min of meer als galgen uitzagen. Aan den tophingen kale, wit glanzende paardenschedels, waarachter, heen en weer zwiepend als of een reusachtige kleerenhaak in den wind heen en weer zwaaide, drie gave paardenhuiden. Wij zijn hier op een offerplaats der Oiroten, waar bij volle maan geofferd wordt. Van de manen van het dier wordt de nimmer te voren gebruikte strik gedraaid, die de leer voorschrijft, om den hals geslagen en toegetrokken. Aziatische oertijd dus op tien uur loopens van de hoofdstad, waar de schoolkinderen leeren dat er geen God of goden bestaan. ☼ Meenden wij een oogenblik geleden nog ver van alle bewoning te zijn, nu zagen wij in een nauw dal voor ons, in de verte klein als paddenstoelen, de joerten der Altai-bewoners. ☼ Zij bestonden uit boomstammen, tot een kegelvorm samengevoegd en met berkenbast bedekt. De bewoners zagen ons al uit de verte aankomen en de gastvrijheid eischte haar recht op. Wij zetten ons op dierenhuiden en boden onze geschenken aan. Glazen kralen, witte en blauwe, die men in Afrika geen enkelen neger meer zou moeten presenteren en welke wij in den laatst gepasseerden coöperatieven winkel gekocht hadden, waren ten zeerste naar den smaak van deze menschen. De vrouwen bekeken ze stuk voor stuk met den critischen ernst van een modeshow en hielden ze, om eens te kijken hoe ze stonden, bij hun eigen vlechten of die van hun kinderen. ☼ Het zag er in de joerte uit als in een Middeleeuwsche heksenkeuken. Op een driepoot stond een enorme ketel, waarvan het deksel met paardenmest luchtdicht afgesloten was en die melk bevatte. De damp hiervan werd door twee gedraaide

DE SJAMAAN IN VOL ORNAAT. IN DEN TROMMEL EEN AFGODSBEELD

houten buizen naar potten geleid, die in koud water stonden. Hierdoor werd de damp weer een vloeistof, wit als cocosnootmelk en dit was de drank, die men ons als gasten aanbood: likeur uit paardenmelk. Ik heb nooit iets dergelijks geproefd. Het smaakte als een verschrikkelijk brouwseltje van zure room, verschaald bier en brandspiritus. De kleine kinderen kwamen op handen en voeten aangekropen en likten het van den scheplepel. De mannen en vrouwen slurpten den drank bijna plechtig en dronken ons toe: „Esenn, bolsenn!” ☼ Wij moesten absoluut de Ob-stoomboot halen, die slechts eens per week van Biisk noordwaarts vaart. Dit beteekende een onafgebroken rit van 24 uur in een driespan, een dooreengehotst lichaam en een nacht zonder slaap. Wij zaten zóó onder den modder, dien de paardenhoeven ons bij regenbuien in het gezicht slingerden, en onder het stof, dat wij te slikken kregen, zoodra het weer droog werd, dat onze bekenden te Oelala ons nauwelijks herken-

den. Op het postkantoor hing het vaarplan en dit vermeldde dat de boot den volgenden ochtend zou vertrekken. Wij moesten dus spoedig verder, aten snel: eierkoeken met rozijnen, een glas zure paardenmelk, een slokje frambozenlimonade. ☼ De nacht werd ijzig kil. Wij moesten echter onze boot halen en deze rit zal mij heugen. Ik herinner mij slechts, dat wij een korte rust hielden bij een boer. Eerst ging ik languit op den houten vloer liggen en half verdoofd zag ik, dat de kinderen van den boer in de polati, een driekwartmeter beneden het plafond zich bevindende „bedstee”, te voorschijn kwamen en me met wijd opengesperde oogen aanstaarden. ☼ Maar voort ging het weer, heuvel op heuvel af, de laatste veerpont over. Een uur voor Biisk geraakte het rechtsche paard van onze troika in botsing met een boerenwagen. Deze sloeg om. Wij galoppeerden echter verder. Ik zag nog juist, dat de boerin zachtjes van haar pakken en zakken afgleed, zóó onverwachts, dat zij vergat te schelden. Eindelijk zagen wij bij het eerste morgenlicht, wit en glanzend, de Ob-stoomboot liggen. Snel huurden wij een roeiboot, roeiden wat wij roeien konden en namen kaartjes... De stoomboot? zei de man aan het loket, „die is te laat aangekomen, die vertrekt vanavond pas. U hebt nog ruim den tijd!” ☼ Nog ruim den tijd! We waren in Siberië. Doodmoedronken we een kop thee en sliepen dadelijk in. We hadden op onzen rit onze hoeden verloren, zoodat ik het laatste stuk door Siberië blootshoofds heb afgelegd!

men en me met wijd opengesperde oogen aanstaarden. ☼ Maar voort ging het weer, heuvel op heuvel af, de laatste veerpont over. Een uur voor Biisk geraakte het rechtsche paard van onze troika in botsing met een boerenwagen. Deze sloeg om. Wij galoppeerden echter verder. Ik zag nog juist, dat de boerin zachtjes van haar pakken en zakken afgleed, zóó onverwachts, dat zij vergat te schelden. Eindelijk zagen wij bij het eerste morgenlicht, wit en glanzend, de Ob-stoomboot liggen. Snel huurden wij een roeiboot, roeiden wat wij roeien konden en namen kaartjes... De stoomboot? zei de man aan het loket, „die is te laat aangekomen, die vertrekt vanavond pas. U hebt nog ruim den tijd!” ☼ Nog ruim den tijd! We waren in Siberië. Doodmoedronken we een kop thee en sliepen dadelijk in. We hadden op onzen rit onze hoeden verloren, zoodat ik het laatste stuk door Siberië blootshoofds heb afgelegd!